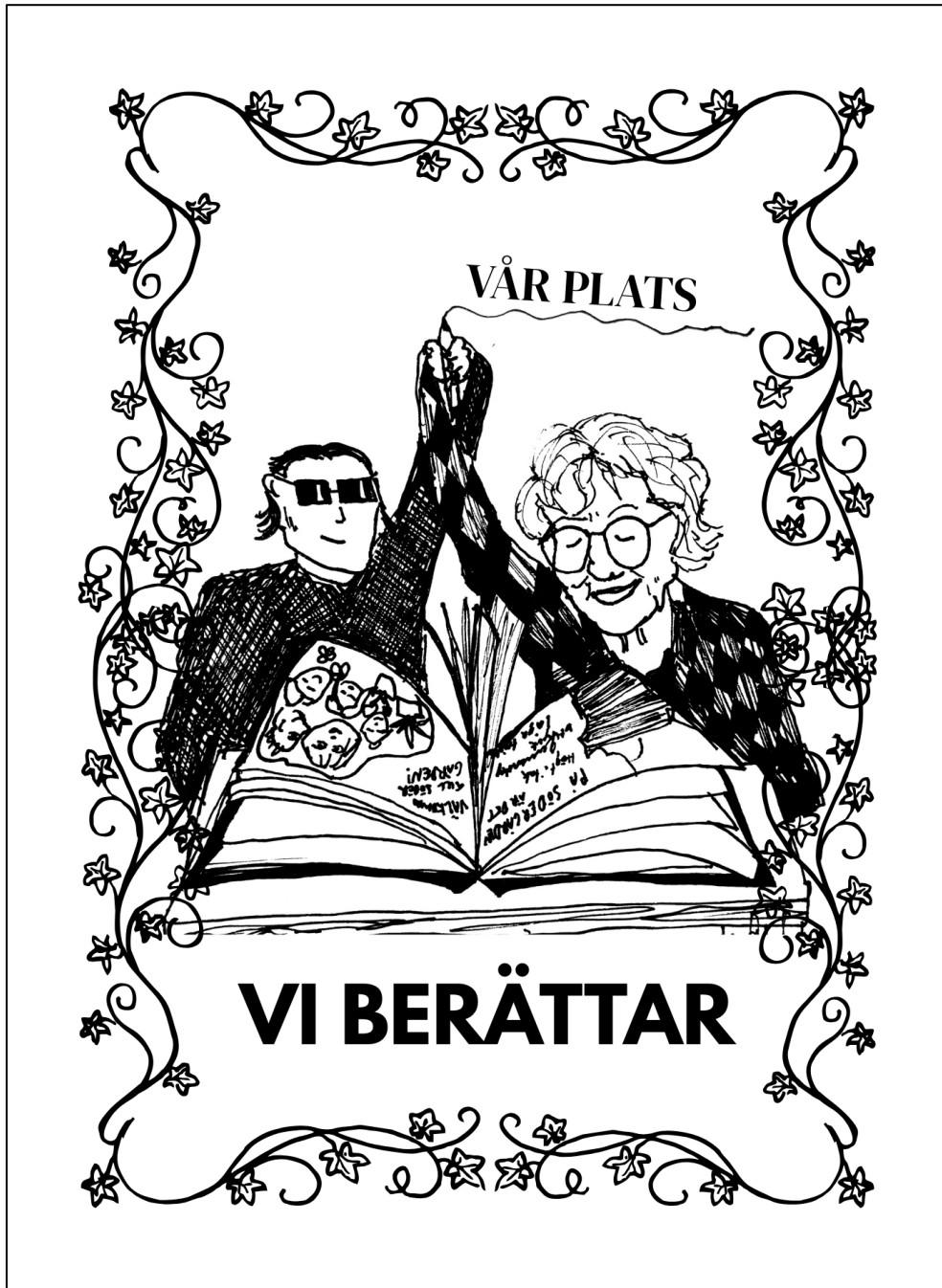

Vår plats - vi berättar!

Om att finna gemenskap genom platsen i illustration och text.

Stina Pedersen

Nyckelviksskolan 2026

Innehållsförteckning

Från idé till färdigt projekt	2
Inledning	2
Beskrivning av projektet	3
Arbetsprocessen	6
Genomförande	9
Analys	14
Pedagogisk reflektion	19
Slutord	19
Bilagor	20
.....	22
Referenslista	24

Från idé till färdigt projekt

Inledning

I grunden är jag en bildkonstnär och har jag märkt att jag ofta återkommer till motiv kring identitet, perception och de spänningar som uppstår mellan individ och omgivning. I mitt konstnärskap har jag även arbetat med att synliggöra erfarenheter och berättelser som annars riskerar att förbli ohörda, med konsten som en väg till kommunikation. Ämnet gemenskap är därmed något som väckt ett stort intresse hos mig genom åren, framför allt eftersom en stor drivkraft till mitt eget skapande har varit den tillhörighet som skapande sammanhang har givit mig.

Därför drogs jag tidigt i processen att undersöka ifall konst skulle kunna bidra till en känsla av gemenskap och tillhörighet även för andra, samt en lust att läsa in mig mer på gemenskap och gruppdynamik i skapande sammanhang. Grundtanken var en kurs eller workshop där deltagarna skulle arbeta tillsammans mot ett gemensamt mål, men ha möjlighet att även arbeta delvis själva.

Min egen process påbörjas i ett spår som ofta utvecklar sig till en tematik som jag undersöker fördjupat. Under arbetet söker jag aktivt kunskap och låter temat prägla både form och material. Genom att arbeta inom en avgränsad ram prövar jag nya uttryck och fördjupar mitt konstnärskap. Mitt eget arbetssätt fick mig engagerad i att utforska ifall min metod även skulle kunna fungera med syftet att skapa gemenskap.

Detta fick mig att börja undersöka vilken tematik min kurs skulle ha, vilket fick mig att tänka på tidigare kurser där min klass haft uppgifter att skapa föremål till minne av en plats. Något som fångade mitt intresse under dessa uppgifter var att se hur resultaten för de flesta inte utmynnade i endast rena avbildningar av en plats, utan framför allt vad de personligen har för relation till platsen, händelseförlopp på platsen och specifika detaljer i platsen som för en passerande person hade gått obemärkt.

Jag insåg att detta skulle vara intressant för mitt projekt kring gemenskap, då det vore intressant om alla arbetade med samma plats och därmed se över vilka fenomen som deltagarna uppmärksammar hos platsen och vilken relation gruppen får till varandra genom platsen. På så vis landade mitt projekt i att jag ville utforska ifall en grupp skulle kunna skapa en gemenskap genom att skapa utifrån en specifik plats.

Beskrivning av projektet

Syftet med projektet är att undersöka om det är möjligt att skapa eller stärka gemenskap i en grupp genom att göra en bildbok tillsammans utifrån en plats. I detta projekt/rapport utgår

jag främst från hemgården Södergården som plats, men projektet är tillämbart att utföra utifrån andra miljöer också.

Teoretiska utgångspunkter

Jag har valt att utgå från boken *Socialpedagogik – pedagogiskt socialt arbete* (Cederlund & Berglund, 2017) för att undersöka gemenskapen mellan kursdeltagarna och hur den kan analyseras utifrån socialpedagogiska definitioner och teorier. Dels vad Cederlund och Berglund menar är grundförutsättningarna för gemenskap – *delaktighet, meningsfullhet* och *kvalifikation*.

Det finns flera olika former av gemenskaper och i denna rapport utgår jag från hur Cederlund och Berglund (2017) beskriver Bent Madsens kategorisering av samhällets gemenskaper: *tillhörighetsgemenskap, värdegemenskap, arbetsgemenskap* samt *medborgargemenskap*. Jag har valt att i denna rapport i huvudsak fokusera på *värdegemenskap* och *arbetsgemenskap* då dessa är mer applicerbara i denna form av sammanhang där deltagarna är främlingar till en början.

Jag undersöker även platsens betydelse för gemenskapsbygget utifrån *Platskänsla och platsers karaktär* (Grönvold, 2015) för att förstå hur platsens sociala dimension kan bidra till en platskänsla, och hur den upplevs utifrån både från ett insider- och outsiderperspektiv, med andra ord, om du är en del av platsens gemenskap eller inte.

Delaktighet

Delaktighet syftar till hur en uppfattas av gruppen och hur det kan påverka den enskildes utveckling, samt möjligheten till att påverka normer och värderingar inom gruppen (Cederlund & Berglund, 2017).

Meningsfullhet

Meningsfullhet är den enskildes värdering att påbörja ett arbete. Det kan även likställas med förutsättningen för motivation (Cederlund & Berglund, 2017).

Kvalifikation

Kvalifikation betyder att ha nödvändiga kunskaper för att vara delaktig i olika gemenskaper. Detta är både nödvändiga kunskaper enligt individen själv samt enligt gruppen (Cederlund & Berglund, 2017).

Gemenskap

Enligt Cederlund och Berglund (2017) innebär gemenskap att den enskilde upplever delaktighet, meningsfullhet och tillhörighet i relation till en grupp eller ett sammanhang. Att

vara en del av en gemenskap innebär även att ha människor runtomkring en som ger individen en meningsfull närvaro, vilket är en önskan hos de allra flesta individer. Det finns däremot vissa fall där människor sätter ett värde i att inte vara som alla andra, exempelvis tonåringar och unga vuxna.

Värdegemenskap

Värdegemenskap syftar till den gemenskap som skapas i relation till gemensamma värderingar, åsikter och normer (Cederlund & Berglund, 2017). Det kan exempelvis vara genom en förening, ett samfund eller en organisation. Aktiviteter kan även skapa värdegemenskap då syftet är att komma i kontakt med andra människor som känner likt en själv. Aktiviteter kan ge tydligare "regler", "normer" och "konventioner" än "vanliga" sammanhang. Deltagande i nya aktiviteter kan också leda till att en blir delaktig i nya gemenskaper med dess möjligheter; nya möjliga personer att identifiera sig med och nya koder att lära sig att förhålla sig till.

Arbetsgemenskap

Arbetsgemenskap innebär att tillsammans med andra producera eller arbeta för något som har betydelse och uppleva möjlighet att vara delaktig inom detta (Cederlund & Berglund, 2017). I detta sammanhang kan en gemensam berättelse växa fram ur gruppen, då den delar erfarenheten av produktionen. Arbetsgemenskap kan även underlätta för att få inträde till andra gemenskaper, exempelvis att du får frågan "Vad jobbar du med?" och får en positiv respons på ditt svar.

Plats

Enligt Grönvold (2015) beskrivs det som att ordet 'plats' ofta används för att beskriva ett geografiskt område, men en plats blir en plats genom att människor ger den mening och relationer. En plats finns alltså både i en fysisk dimension (till exempel byggnader, vägar och parker) men dessutom också i en social dimension där människors liv och relationer utspelar sig. I denna rapport kommer jag utgå från Södergården som plats, både ur den fysiska dimensionen, och även ur den sociala dimensionen. Den sociala dimensionen går att beskriva utifrån vad geografer såsom John Agnew, Yi-Fu Tuan och Knox Marston kallar "sence of place" eller som Grönvold väljer att översätta till "platskänsla," vilket jag kommer titta närmare på inom denna rapport.

Platskänsla/Sence of Place

Platskänsla innebär det emotionella band som människor har till en plats (Grönvold, 2015). Platskänslan uppstår genom minnen, upplevelser och symbolik, och i samband med detta kan olika grupper och individer ha olika former av platskänsla, beroende på vilka konnotationer den enskilde eller gruppen har till platsen. Grönvold beskriver hur en plats får sin karaktär

och personlighet genom både naturliga tillgångar och de förändringar som människor har gjort över tid. Platskänslan kan påverka relationer, vardagsliv, psykisk hälsa, val av livsstil och framtida möjligheter. Människor som identifierar sig med en plats upprätthåller vad de har gemensamt, det leder även till att det skapar skillnader mellan dem och andra. Detta är dock inget statistiskt, det vill säga, det är rörligt över tid.

Insider

Grönvold (2015) beskriver en "insider" den som identifierar sig med platsen. En person som ser platsen inifrån och upplever en tillhörighet i platsen.

Outsider

Grönvold (2015) beskriver en "outsider" är motsatsen till en *insider*, den som tvärtom en person som inte identifierar sig med platsen och som upplever platsen utifrån.

Grönvold (2015) berättar ytterligare hur det finns underkategorier inom termerna insider/outsider i relation till en plats. I denna rapport kommer jag endast redogöra för en form av outsider och därefter tre definitioner av insider då de är de mest applicerbara för detta projekt.

Objektiv outsidersness

"Det innebär att en person gör ett medvetet försök att se och beskriva platser i termer av fysiska kännetecken och egenskaper som för in platsens position i sociala och rumsliga system." (Grönvold, 2015, s. 20).

Förmedlad insideness

"Detta betyder att en person upplever en plats "i andra hand" till exempel genom konst eller film utan att själv besöka platsen. Känslan uppkommer lättast när en skildring av en plats överensstämmer med ens egna upplevelser av välkända platser" (Grönvold, 2015 s. 20).

Deltagande insideness

"Det innebär att man befinner sig på platsen och ser till platsens befintliga strukturer och genom att studera samspelet mellan olika element på platsen får man en uppfattning om platsens karaktär" (Grönvold, 2015, s. 20).

Engagerad insideness

"Det är en fördjupning i deltagandet och inlevelse på en plats. Man försöker förstå vad olika företeelse har för betydelse för de som bor på platsen, samtidigt som de egna upplevelser påverkar hur man identifierar sig med platsen " (Grönvold, 2015, s. 20).

Socialt kapital

Socialt kapital innefattar de resurser såsom relationer, tillit, normer och nätverk (Grönvold, 2015). Det handlar om att människor genom föreningar, vänskapsband, grannrelationer och andra sociala nätverk bygger upp förtroende och gemenskap. Socialt kapital stärker både hälsa, samt ur ett större perspektiv, samhällsgemenskapen och demokratin.

Arbetsprocessen

Under vårterminen av första året på konst- och hantverkspedagogikutbildningen fick vi en vecka avsatt för att formulera idéer till vårt fördjupningsprojekt. Under denna vecka läste jag åter igenom min metodbok från de teoretiska kurserna och gjorde ett översiktsblad där jag sammanfattade all information. Jag skrev även ner en lista på alla material och tekniker som vi haft under utbildningens gång. Syftet var att få en större överblick och därmed se var mitt intresse låg samt se hur jag kunde förena den pedagogiska teorin med material.

Jag uppmärksammade tidigt att gemenskap och gruppdynamiker var något som fångade mitt intresse. Parallellt upplevde jag att materialvalet var svårt eftersom jag såg många material som möjliga utgångspunkter för ett arbete kring gemenskap/grupp. Det gav mig idén att undersöka ifall stop-motion skulle kunna vara en bra idé då det inkluderar många material och fungerar bra att utföra i grupp.

Under midsommardagen genomförde jag därför en testworkshop i stop-motion med min släkt på familjens lantställe. Erfarenheten gav mig värdefulla insikter. Jag upplevde arbetet som pedagogiskt krävande, då metoden innefattade många moment. Det resulterade i att jag som ledare fick hantera flera frågor samtidigt och i praktiken genomföra stora delar av fotograferingen och redigeringen själv. Även om erfarenheten var lärorik insåg jag att stop-motion riskerade att innehålla för många olika, separata delar som lätt kunde bli rörigt för både deltagarna och mycket att hantera för pedagogen.

Trots detta kvarstod min vilja att arbeta med gemenskap i kombination med flera uttrycksmedier – men inte i form av stop-motion. Därför återgick jag tidigt under höstterminen till mina översiktsblad och fann teorin om horisontsammanmältning – ett centralt begrepp inom hermeneutiken, myntat av Hans-George Gadamer (*Sanning och metod*, 1960) som innebär att en grupp har ett gemensamt kunskapsläge. Då fick jag idén att göra det gemensamma arbetet kring en tematik där alla skulle ha lika kunskapsnivåer och att det skulle kunna sammanfoga dem till en grupp. Det ledde mig in på att se över de kurser i både trä och textiltryck där klassen utgått från temat "minnet av en plats".

Jag upplevde då att en gemensam plats skulle kunna vara intressant för mitt projekt om gemenskap, då det vore intressant att se över vilka fenomen som deltagarna uppmärksammar hos platsen och vilken relation gruppen som helhet har/får av platsen; ifall platsen i sig kunde stärka gemenskap, ifall det kunde bli en plats att mötas. På så vis landade

mitt projekt i att jag ville utforska ifall en grupp skulle kunna skapa en gemenskap genom att skapa utifrån en specifik plats.

Idén att deltagarna skulle skapa en bok med bilder utifrån platsen kom plötsligt och intuitivt. Detta skulle leda deltagarna till en kreativ frihet i relation till material, då en illustration är möjlig att skapa i flera medier. Det gjorde hela projektet närmare ett koncept – det skulle fungera på flera praktikplatser – överallt hade materialet varit tillgängligt att införskaffa, samt fungera i relation till flera olika platser som utgångspunkt.

Tidigt i processen bestämde jag mig för att i det slutgiltiga resultatet skulle det bli en bok som skulle tryckas, eftersom alla deltagare på så vis skulle få möjlighet att ta med sig det färdiga arbetet hem istället för att behöva lämna det ifrån sig. Genom att trycka boken, riskerade dessutom ingen deltagares arbete att förstöras av slitage (vid exempelvis kollage). Dessutom upplevde jag själv att en tryckt bok gav mer upplevelse av en "riktig bok" då jag tidigare testat att göra det själv. Det gav ett mer "professionellt utseende", vilket jag tänkte skulle kunna stärka deltagarnas upplevelse av åstadkommande och självförverkligande.

När jag tilldelades min praktikplats på Södergården var de positiva till att jag skulle genomföra projektet där, även om kursens exakta innehåll till en början var otydligt för dem. Tillsammans diskuterade vi möjliga platser: Södergården som institution, närområdet kring Medborgarplatsen eller eventuella samarbeten med konsthallar och museer. I mötet med min konstnärliga handledare föreslogs Medborgarplatsen som utgångspunkt, och han uppmuntrade mig att inte låsa mig vid bokformatet. Han gav ett förslag om att deltagarna under första tillfället kunde mötas på Medborgarplatsen och börja med att göra snabba skisser över vad som fångade deras intresse. Trots detta kunde jag inte släppa visionen om bildboken som sammanhållande form. Mötet med den konstnärliga handledaren gav däremot upphov till en förövning på kursen som jag kom att kalla "intryckslappen" (se bilaga 1). Den bestod av en kort presentation av platsen, instruktioner samt utrymme för skiss och anteckningar. Deltagarna skulle röra sig på den angivna platsen och spontant teckna eller skriva ned intryck som fångade deras uppmärksamhet. Förövningen fungerade som ett sätt att rikta blicken, lära känna platsen och aktivera platsen som gemensam referensram.

Efter ytterligare samtal med både pedagogisk handledare och handledare på praktikplatsen landade jag i beslutet att låta Södergården vara den plats projektet skulle centreras kring. Innan jag skulle hålla en hel kurs själv på Södergården, ville jag testa kursen i en mindre skala för att se över möjliga förbättringar. Under juldagen genomförde jag därför en test-workshop med min släkt baserad på min mormors hus eftersom det var en plats som alla deltagare har en relation till, då många släktträffar ägt rum där genom åren. Gruppen bestod av cirka femton personer i blandade åldrar och med olika bakgrunder.

Eftersom jag inte visste vilket material som fanns tillgängligt på plats tog jag med mig material hemifrån samt kompletterade med en del inköp. Till testworkshopen förberedde jag skriftliga instruktioner (se bilaga 2) men avstod från intryckslappen på grund av tidsbrist. Jag skrev även ut fotografier av huset, trädgården och gemensamma aktiviteter genom åren som kunde användas i kollage eller som referensmaterial. Innan deltagarna anlände dukade jag upp allt material och instruktioner på långbordet, så att skapandet kunde påbörjas direkt (se bilaga 3).

Workshopen pågick i cirka 45 minuter. Målgruppen var given, då deltagarna redan befann sig på platsen. Stämningen var lättsam och skämtsam, och jag upplevde ett gott samarbete mellan deltagarna och över generationsgränserna. Att materialet låg framme och att jag visade exempel verkade sänka tröskeln för deltagande. Samtidigt upplevde både jag och deltagarna tidspressen som stressande; den begränsade tidsramen gjorde att vissa som visat initialt intresse valde att inte delta.

Inför genomförandet på Södergården krävdes bara ett direkt inköp – limstift, vilket bekostades av verksamheten. Det var till min fördel att jag redan hade införskaffat material från den tidigare workshopen som jag även kunde bruka i detta sammanhang samt att Södergården hade mycket material att erbjuda från deras ungdomsverksamhet. Jag tog även med mig måleriböcker samt den tryckta bok jag själv gjort för att ge deltagarna exempel (se bilaga 4). Jag samlade allt material i ett skåp i det klassrum kursen var avsedd att vara i. Jag förberedde också intryckslappar samt presentationer.

Att nå målgruppen på Södergården var till en början en utmaning. Kursen lades först ut på hemsidan senare än övriga kurser under våren, med tiderna tisdag till torsdag kl. 10.00–12.30, vilket visade sig vara en mindre tillgänglig tid för många. Alternativet uppkom att hålla kursen för gruppen "spektrum" - en grupp för unga hbtqi+-personer. Jag och Södergården lyckades till slut till och med att nå många deltagare genom att publicera i sociala medier, sätta upp affischer (se bilaga 5) i olika delar av verksamheten och genom att jag informerade om kursen på andra kurser under min praktik.

Jag var dock fortfarande intresserad av att hålla kursen, i mindre skala, för Spektrum, för att även möta den målgruppen och se hur projektet skulle se ut med dem vilket vi även bestämde oss för att göra. Detta skulle komma att inträffa efter den längre kursen som projektet var avsett åt från början.

Genomförande

Kursen planerades att genomföras på Södergården under fyra kurstillfällen den 27 och 29 januari samt den 3 och 5 februari, mellan kl. 10.00 och 12.30, med ett extra potentiellt tillfälle vid intresse för boksläpp. Varje tillfälle var planerat att pågå i två och en halv timme och kursen riktade sig till vuxna deltagare som frivilligt ville delta i kursen.

Första tillfället:

Vid det första kurstillfället deltog sex personer i åldrarna cirka 30 till 80 år. De flesta var okända för varandra sedan tidigare. Inför starten hade jag möblerat om i rummet så att alla kunde sitta längs samma långbord (se bilaga 6) för att alla lättare skulle kunna se min presentation och för att bygga en mer lättsam miljö att diskutera mellan deltagarna. Jag ställde även fram intryckslappar (se bilaga 1), den tryckta bok jag själv tidigare gjort (se bilaga 4) för att visa formatet samt förberedde en PowerPoint-presentation.

Till en början hade många deltagare svårt att hitta till lokalen då det inte kommunicerats till deltagarna, situationen löste sig dock genom att de som arbetade på expeditionen informerade deltagarna. Detta ledde dock till att introduktionen blev något fördröjd, de deltagare som anlände tidigt fick en kort visning av Södergårdens tredje plan, där bland annat hbtq-verksamheten och rörelsekurserna håller till. Detta blev ett första sätt att introducera platsen som central i projektet.

När alla deltagare anlant inledde vi kursen med en presentationsrunda där deltagarna berättade sina namn, tidigare erfarenheter av skapande samt sin relation till Södergården. Det visade sig vara en bred variation i målgruppen: några var helt nya till verksamheten, andra hade lång erfarenhet av både Södergården och konstnärligt arbete. En deltagare arbetade på konstmuseum och hade tidigare hållit kurs för barn men kände sig osäker i den egna skapandeprocessen. En annan hade lång erfarenhet av textila kurser men ingen vana av mer illustrativa uttryck. Denna variation skapade tidigt en dynamik där olika erfarenheter och förhållningssätt till skapande möttes.

Efter presentationsrundan höll jag min PowerPoint-presentation där jag visade exempel från försöks-workshopen för att upplysa om att det finns olika sätt illustrera och skriva. I presentationen visade jag även kursens upplägg, innehåll, samt boken jag själv skapat via samma hemsida som gruppen senare skulle använda för att trycka boken. Detta för att uppvisa bokens formalia, slutformat och exemplifiera.

Därefter introducerades förövningen "intryckslappen" där deltagarna fick gå runt i Södergården och samla visuella och textuella intryck. Många gick tillsammans, något som skedde naturligt, vilket ledde till att de talade om platsen tillsammans och uppmärksammade saker gemensamt. När alla återvänt samtalade vi i storgrupp om vad de hade fått syn på och vad Södergården representerade för dem. Samtalen om Södergården fortsatte vidare under fikapausen.

Under fikapausen fick jag även besked från administrationen att deltagarna, om de ville, kunde få boken *Södergården: Sveriges andra hemgård 1916–1986*, som jag själv även hade fått i början av min praktikperiod, vilket gav mig god information inför projektet. Detta mottogs tacksamt av deltagarna och flera började läsa i den för ytterligare inspiration.

Tillfället avslutades med möjlighet till att läsa vidare i boken och få bekanta sig vidare med materialen.

Andra tillfället:

Vid det andra tillfället behövde gruppen byta klassrum i samband med kursstart, då lokalen dubbelbokats med en kurs i japansk kalligrafi. Detta innebar viss tidsförlust och krävde snabb omställning.

Två nya deltagare tillkom till kursen; en 29-årig person som var helt ny på Södergården samt en 25-årig deltagare med tidigare konstskolebakgrund som inspirerats att delta efter att ha hört om kursen via sin förälder (som också var deltagare). Gruppen genomförde en ny presentationsrunda där alla fick berätta hur de hade börjat orientera sig i sina idéer och materialval. Det visade sig att många hade arbetat på egen hand. Jag förde anteckningar för att kunna följa deras processer.

Under presentationsrundan uppkom många intressanta diskussioner och synvinklar på Södergården, idéer bollades och deltagarna stöttade varandra att vidareutveckla idéer. Vissa hade arbetat på egen hand sedan första kurstillfället. Det kom många kreativa förslag, och det var närmast svårt att avsluta diskussionerna och få deltagarna att komma till start.

Efter presentationsrundan fick de nya deltagarna samma introduktion som övriga deltagare till kursens upplägg och genomförde intryckslappen, medan övriga påbörjade eller fortsatte arbetet med sina boksidor. Flera valde att arbeta med fotografi och collage. Under detta tillfälle uppstod tekniska problem med skrivaren, vilket försvårade utskriften av bilder och innebar att jag som kursledare behövde lägga mycket tid på teknisk problemlösning snarare än individuell handledning. Trots detta fortsatte deltagarna arbeta självständigt samt hjälpa varandra och flera utvecklade sina idéer vidare.

Tredje tillfället:

Vid det tredje kurstillfället blev jag sjuk och behövde därmed berätta för deltagarna att jag inte kunde närvara, vilket kändes beklagligt för mig som pedagog när deltagarna just då var mitt uppe i sina processer. Trots det så var det tre deltagare som dök upp på Södergården och bad dem i expeditionen om att få gå upp till klassrummet och arbeta, trots att jag inte var där, vilket de fick. I efterhand berättade de att de samarbetat kring gemensamma uppslag och fört samtal som fördjupade deras relationer. De upptäckte gemensamma erfarenheter, såsom arbete med människor, liknande livssituationer och erfarenheter av föräldraskap. Det var intressant att se hur gruppen börjat skapa en gemenskap som inte var beroende av min närvaro.

Fjärde tillfället:

Vid det fjärde tillfället var jag fortfarande sjuk men närvarade ändå. Flera deltagare var dock frånvarande på grund av sjukdom och andra omständigheter, vilket resulterade i att endast en deltagare närvarade. Jag handledde henne vid behov och började också skapa en potentiell egen boksida för att hålla mig sysselsatt. När vi satt där och skapade väcktes många samtal, i synnerhet gällande Södergården, men även varandras relation till skapande och mer oväntade samtal kring pedagogik, AI och framtidsplaner.

Parallellt med kurstillfällena var det flera kursdeltagare som aktivt engagerade sig med sina boksidor på eget håll. Som lösning på de inställda och reducerade tillfällena fick jag tillsammans med min handledare tillgång till lokalen ytterligare tre dagar (samma tider) veckan därpå.

Extratillfällen:

På måndagen meddelade flera deltagare mig att de fortfarande var sjuka eller av andra omständigheter inte kunde delta vilket resulterade i att ingen dök upp. Det var en begriplig konsekvens av kort varsel och pågående sjukdomar. Trots det var tiden ändå givande på andra sätt så det gav mig tid åt att städa upp i mitt materialskåp, förbereda utvärderingar och anteckna inför denna rapport.

På tisdagen närvarade en kursdeltagare. Hon berättade att hon på eget bevåg börjat måla en röd, texturrik yta samt klippt ut en trappa hon talat om vid ett tidigare kurstillfälle. Hon fann trapphuset som en symbolik för Södergården – oavsett syftet för att finna sig på platsen, så har alla gått längs de trapporna. Hon hade även förberett ord som på något sätt skulle stå längs trappan, dessa ord var sådana hon uppmärksammat att ha dykt upp hos gruppen och henne själv rörande stämningen på Södergården. Hon uttryckte stress över att inte ha hunnit arbeta så mycket som hon önskat, men med handledning kring komposition, textplacering och visuella förstärkningar färdigställde hon sitt bidrag och lämnade tillfället nöjd.

Onsdagen var det sista tillfället och fem kursdeltagare deltog. Jag förberedde kurstillfället genom två datorer – min egen samt en lånedator från Södergården, då deras dator var mer effektiv att redigera boken i. Det var också fördelaktigt då en deltagare ville bearbeta sina texter därmed kunde använda sig av min dator för att renskriva. Dagen inleddes med genomgång av upplägg och gemensamma beslut kring exempelvis namnpublicering och boksläpp, vilket gruppen önskade genomföra.

Under detta tillfälle behövde jag balansera mellan att stötta deltagare som låg tidigt i sin process och de som redan färdigställt sina sidor och ville arbeta med formalia. Jag prioriterade i första hand dem som låg längre bak i sin process, vilket fungerade väl eftersom de efter enkel handledning var mycket självgående och initiativrika. Det gjorde att det fanns utrymme att finjustera bokens formalia med dem som färdigställt sina sidor.

Flera betydelsefulla processer ägde rum under det sista kurstillfället: en deltagare övergav en ursprunglig idé och fann istället motivation i en historisk familjebild kopplad till platsen; en annan färdigställde en text om sina intryck och kompletterade den med fotografier från byggnaden; en annan uppvisade alla de generationer kvinnor som ägnat sig åt textil på Södergården; två ytterligare andra arbetade med Södergårdens tidiga historia. Kursen avslutades med gemensam fika och positiva reflektioner. En deltagare stannade kvar cirka två timmar extra för att justera formalia i sina många sidor, vilket jag valde att möjliggöra då det var viktigt för hennes känsla av meningsfullhet då hon lagt mycket kraft och energi på sitt arbete både inom och utanför kurstillfällena.

Boksläppet

Kursen avslutades med ett boksläpp på Södergården den 10 mars 17:00-19:00. Inför boksläppet fick jag som pedagog engagera mig mycket med det förberedande arbetet. Det innefattade bland annat reklam, att beställa böcker, både till deltagare och bläddrexemplar, sätta upp deltagarnas verk i Södergårdens skyltfönster, höra av mig till deltagarna om vilken dag som var mest möjlig, samt att kurerat var böcker samt utdrag av sidor skulle stå i salen där boksläppet ägde rum. En deltagare var så engagerad att han på eget initiativ valde att ställa upp med att förbereda fika att dela ut på boksläppet, ett fikabröd han själv haft med i boken.

En deltagare kom till Södergården tidigare på dagen och meddelade mig att hon kände sig sjuk, så att hon tyvärr inte skulle delta på boksläppet. Hon tog glatt emot de två bildböcker hon beställt och satt i caféet och läste. På boksläppet kom alla deltagare (utom den ovan nämnda) och flera personer utifrån för att se den nya boken om Södergården. Boken fick gott omdöme både av deltagare och besökare, och fler personer köpte böcker än endast deltagarna.

Deltagarna på min kurs samlades tillsammans och diskuterade projektet och hur det varit. Det var uppskattat att få se det vi jobbat med i ett större sammanhang och i en tryckt form. En deltagare beskrev det som att "det känns som att träffa en gammal vängrupp". Flera började även spåna vidare om nya idéer, både kurser och kreativa projekt. Deltagarna startade även en gruppchatt för att kunna hålla kontakten efteråt. En deltagare berättade även hur kursen väckt det kreativa inom henne, vilket lett henne till att arbeta inför en egen utställning.

Genomförande i Spektrum:

Projektets koncept prövades även i Spektrum, en verksamhet för hbtqia-ungdomar mellan 12 och 18 år. Till skillnad från vuxengruppen var detta ett enstaka tillfälle och deltagandet var frivilligt inom ramen för en öppen verksamhet.

Tillfället inleddes med namn- och pronomenrunda, följt av en presentation av projektet. Inledningsvis gavs en öppen uppgift liknande den jag använt med min släkt, men det blev

tydligt att gruppen var mer van vid tydligt strukturerade uppgifter och hade svårt att komma igång. Jag anpassade därför upplägget och introducerade intryckslappen även här, vilket fungerade bättre.

Jag märkte att inom den lilla rutan av intryckslappen (se bilaga 1) vågade fler ungdomar teckna. Flera visade en hög teknisk förmåga men initial osäkerhet inför motivval. En ungdom lyfte fram samtalen med ledarna i det de kallade "baren" som en central del av platsens betydelse, där hen kunde få möjlighet att tala med ungdomsledarna fritt från fördomar. En annan uppmärksammade byggnadens historia genom att teckna ett gammalt strykjärn och reflektera över dess tidigare användare. En tredje fastnade för en målning i lokalen.

Det var intressant att bemöta målgruppen, se ungdomarnas relation till platsen och vilka nya företeelser de upptäckte. Däremot var gemenskapsbildningen svår att skapa då det endast var ett kurstillfälle samt att det var svårt för mig som ny att veta vilka band deltagarna hade till varandra sedan tidigare. Det som däremot blev tydligt för mig var att deltagarna hade goda relationer till ungdomsledarna och att detta var en trygg plats för dem, där de kunde vara sig själva.

Analys

Utifrån syftet med projektet, att undersöka om det är möjligt att skapa eller stärka gemenskap i en grupp genom att göra en bildbok tillsammans utifrån en plats, så finns det flera tillvägagångssätt att analysera detta utifrån de teoretiska utgångspunkterna. I denna analys kommer jag endast utgå från genomförandet i den längre kursen på Södergården, då jag har mest underlag från det projektgenomförandet.

För att kunna mäta deltagarnas upplevelse av projektet gav jag ut kursutvärderingar till deltagarna för att få bättre insyn som pedagog och ifall projektet just stärkte gemenskapen. Det var 6 av 8 deltagare som svarade på utvärderingen. Till en början av denna analys kommer jag beskriva Södergården för att ge grundläggande kunskap om platsen, därefter kommer jag beskriva ifall gruppen fann specifikt gemenskap utifrån socialpedagogiken och slutligen gå in på platsens verkan som grunden till gemenskap.

Södergården som plats

Södergården är en hemgård belägen vid Götgatsbacken på Södermalm i Stockholm och är Sveriges näst äldsta i sitt slag (Södergården, 2026) (Sundin, 1986). Verksamheten grundades 1916 av Herta Svensson med syftet att skapa en plats för hälsa, bildning och gemenskap, som svar på tidens sociala utmaningar (Sundin, 1986).

Än idag präglas verksamheten av liknande värden och erbjuder ett brett utbud av kurser och aktiviteter inom bland annat skapande, rörelse och språk, riktade till människor i olika åldrar

och med olika bakgrunder. Verksamheten bedrivs i flera byggnader kring Götgatsbacken, inklusive huvudbyggnaden och "Lilla Södergården" i Björns trädgård.

Södergården kan förstås både som en fysisk miljö och som en social mötesplats. Den fysiska miljön består av olika rum, material och objekt, såsom trappor, verkstäder och gemensamma ytor. Samtidigt bär platsen på sociala och historiska betydelser, exempelvis kopplade till aktiviteter, gemenskap, folkbildning, tillgänglighet och mötet mellan olika typer av individer i samhället (Sundin, 1986).

Utöver kursverksamheten fungerar Södergården även som en öppen mötesplats genom exempelvis caféverksamhet, evenemang och särskilda grupper för olika målgrupper, såsom hbtqi+-ungdomsverksamheten Spektrum. Verksamheten drivs av en ideell förening i samarbete med bland andra ABF Stockholm och är en del av det svenska folkbildningsarbetet (Södergården, 2026).

Fanns förutsättningarna till gemenskap?

Berglund och Cederlund (2017) menar att förutsättningar för gemenskap förstås genom *kvalifikation*, *meningsfullhet* och *delaktighet*, som jag beskrivit närmare i teoretiska utgångspunkter.

Kvalifikationen var god, vilket framgick av kursutvärderingen där samtliga beskrev en positiv inställning till det tillgängliga materialet, där boken om Södergården beskrevs som en stor tillgång. Samtliga beskrev också en mycket bra och tydlig struktur, däremot fanns vissa brister såsom otydlighet kring omfattning och praktiska problem som lokalbyte och inställda tillfällen. Som pedagog upplevde jag att gruppen tog del av varandras kunskaper genom diskussioner kring platsen samt intrycksplatsen (se bilaga 1) som gemensam start för gruppen. Utifrån att alla deltagare fick med sitt bidrag till boken, så fanns tillräckliga kunskaper hos deltagare för att kunna ta del av projektet.

Meningsfullheten framträdde tydligt både utav mycket positiva kommentarer från deltagarna själva längs kursens gång samt i utvärderingarna. Även om kursdeltagare hade olika ingångar till kursen så förenades som i viljan att skapa tillsammans. Upplevelsen av kursen var övervägande mycket positiv, där både det kreativa arbetet och gemenskapen lyftes som värdefulla.

Delaktigheten påverkades främst av yttre omständigheter, såsom sjukdomsfall och inställda tillfällen, vilket begränsade kontinuiteten. En deltagare påverkades också av sin hörselnedsättning då det kunde bli svårt för henne att höra vad andra deltagare samtalade om när vi behövde vara i miljöer med andra ljud runtomkring (exempelvis när vi bytte lokal vid andra kurstillfället samt när vi hade fikapausar).

Sammanfattningsvis fanns goda förutsättningar för gemenskap genom kvalifikation och meningsfullhet, medan delaktigheten delvis begränsades av främst yttre faktorer.

Gemenskap utifrån socialpedagogiken

I teoretiska utgångspunkter beskriver jag termen gemenskap samt Bent Madsens fyra kategorier av gemenskap. I denna rapport kommer jag främst fokusera på *värdegemenskapen* och *arbetsgemenskapen*.

Värdegemenskapen framkom under projektet, ibland på ett mer subtilt och outtalat sätt och ibland mer direkt uttalat. De gemensamma normerna, värderingarna och åsikterna framkom främst i samtalen, både i diskussionerna kring boken samt i samtalen under skapandeprocessen och fikarasterna. Den går även att antyda i deltagarnas egna sidor i bildboken och i gruppens dynamik.

En norm som uppstod i gruppen var ett öppet samtalsklimat där alla fick komma till tals och det fanns utrymme att dela med sig av varandras erfarenheter och kunskap. Cederlund och Berglund (2017) beskriver att för att en gruppmetod ska fungera så behöver ledaren skapa en miljö som får deltagarna att våga tala och agera och att uppgiften kräver noggranna förberedelser. Jag tror att mina förberedelser genom att uppvisa flera mycket olika exempel, det breda utbudet av material, men framför allra främst de inplanerade diskussionerna i helgrupp, bidrog till normen av ett öppet samtalsklimat.

Flera deltagare hade en gemensam upplevelse av att det var låga trösklar; detta framkom både i kursutvärderingarna men en deltagare beskrev även detta på sin sida i bildboken. Denna värdering bland kursdeltagarna var fördelaktig, framför allt för de deltagare som i början beskrev sig nervösa inför skapandet, då de inte upplevde sig som erfarna. Cederlund och Berglund (2017) beskriver att en fördel med gruppmetoder är att ingen behöver känna sig utpekad. Eftersom bildboken var ett gemensamt arbete, så upplevdes det som låga trösklar för att påbörja uppgiften då den enskildes arbete blev en del av något större kollektiv, i kombination med öppenheten inför andras idéer.

Cederlund och Berglund (2017) beskriver att genom att arbeta med gränsöverskridande gruppammansättningar kan olika tillhörigheter mötas i gemensamma aktiviteter och att man på så vis kan bearbeta hinder som bygger på värderingar. Detta skedde inom gruppen då det inte var en enhetlig målgrupp, utan personer med olika bakgrund inom arbete och utbildning samt olika erfarenhet av både Södergården och skapande sedan tidigare. Variationen av ålder inom målgruppen var även mycket stor. Detta till trots, möttes gruppen tillsammans och närmade sig varande med aktiviteten som utgångspunkt.

Arbetsgemenskapen inom gruppen var stark då deltagarna tillsammans arbetade mot ett gemensamt mål: att skapa en bok om Södergården. Även om varje person producerade egna sidor ingick dessa i en större helhet, vilket gjorde att deltagarna blev delaktiga i en gemensam

process genom samtal om platsen. Genom att arbeta med olika delar av samma tema fick de också ta del av varandras perspektiv och bidra till en gemensam berättelse om platsen.

I kursutvärderingen ställde jag frågan om hur det hade varit att arbeta på varsin bok istället. I svaren framkom det tydligt att deltagarna fann det positivt att arbeta i gemensamt inför ett och samma mål. Vissa menade även att ett enskilt arbete hade inneburit en annan form av process och hade varit svårare, mer kravfyllt och prestationsinriktat, samt krävt mer tid.

Intryckslapparna (se bilaga 1) och de gemensamma diskussionerna om Södergården skapade en horisontsammansmältning inom gruppen. Deltagarna utgick från liknande teman, såsom platsens historia, gemenskap, trygghet och fysiska miljö, men tolkade dem på olika sätt. Detta gjorde att gruppen både hade en gemensam förståelse för platsen men det gav även utrymme för individuella uttryck.

Cederlund och Berglund (2017) beskriver hur att göra saker tillsammans kan vi upptäcka dolda kunskaper hos dem vi arbetar med, vilket skedde i denna grupp. Vissa hade lätt för att skriva, andra för att måla, göra kollage eller söka historiskt material kring platsen. Genom att arbeta tillsammans blev de individuella kunskaperna synliga för gruppen, vilket kan ha stärkt deltagarnas självkänsla och känsla av att kunna bidra.

Genom att skapa något tillsammans kunde deltagarna inte bara uttrycka sina egna tankar och erfarenheter, utan också känna sig som en del av en större gemenskap. Arbetsgemenskapen handlade därför inte enbart om att producera en bok, utan även om att skapa relationer, dela erfarenheter och uppleva att ens eget bidrag hade betydelse.

Platsen som grunden för gemenskap

I teoretiska utgångspunkter redogjorde jag begreppet plats utifrån Grönvold (2015), där hon refererar till platsen både ur en fysisk och en social dimension. Denna dubbla förståelse av en plats blev tydlig i projektets genomförande, både genom de samtal som uppstod i gruppen och i den fysiska slutprodukten, det vill säga boken.

Den fysiska dimensionen av Södergården som plats visualiserades av deltagarnas arbete där framförallt fotografier och collage av miljön. Flera fick upp ögonen för ting som annars är lätt att passera förbi, exempelvis, tapeter, golv, någon affisch som satt uppe, med mer. Flera använde mönster i föremål de funnit på platser för att skapa bakgrunder. Den mest framträdande delen av deltagarnas arbete var dock den sociala dimensionen av platsen.

Platskänslan framträdde särskilt tydligt i deltagarnas samtal om Södergården. I diskussionerna återkom flera teman kring vad platsen innebär och inneburit såväl nu som förr. Deltagarna talade bland annat om den breda målgrupp som Södergården välkomnar, om de aktiviteter som sker och har skett genom hemgårdens historia, samt om historiska personer som varit avgörande för platsens framväxt. Platsen beskrevs också som en trygg miljö för utsatta

grupper, där människor i olika åldrar, samhällsklasser, sexualitet, religion, politik, etnicitet med mera kan mötas och hitta gemenskap.

Vidare lyftes Södergårdens historiska betydelse fram, exempelvis hur verksamheten tidigare varit radikal i sitt arbete med folkbildning och hur den gjort det möjligt även för ekonomiskt utsatta personer att ta del av aktiviteter och bildning (Sundin, 1986). Deltagarna uppmärksammade även hur hemgården kunnat bestå över tid trots samhälleliga förändringar och motsättningar, samt hur platsen bland annat välkomnat nyanlända till Sverige (Sundin, 1986). Flera betonade också de låga trösklar som upplevs finnas för att ta del av en kurs eller verksamheten i sin helhet.

Genom dessa samtal framträdde Södergården inte enbart som en fysisk byggnad utan som en plats laddad med sociala betydelser, minnen och värderingar. Dessa tolkningar kom även till uttryck i deltagarnas bilder och texter i boken, där olika aspekter av platsen gestaltades genom individuella perspektiv och samtalen i grupp.

Exempelvis beskrev och gestaltade deltagare historiska personerna som varit avgörande för platsen såsom Herta Svensson och Agda Hedvall, en annan gjorde ett collage av kvinnor från olika generationer, men som alla satt i samma soffa och ägnade sig åt textilarbetet – en visuell representation av mötet mellan generationer, en annan gjorde en digital bild där det stod "Södergården - där jag får vara jag", en annan gjorde en illustration där det stod "Välkommen till Södergården" med flera olika personer och en mångfärgad bakgrund – en representation för Södergården.

Platskänslan syntes inte endast i diskussionerna och tematiken för flera boksidor, utan även i bredden av materialval hos gruppen. Min förhoppning var att genom att tillåta och försöka bjuda på så mycket material som möjligt, skulle gruppen ha möjlighet att uppvisa en bred variation av uttryck för att spegla hur mångfacetterad platsen är, vilket visade sig stämma.

Genom projektet har deltagarnas upplevelse av att vara en *insider/outsider* av platsen förändrats. Förändringen har sett olika ut för olika deltagare, då vissa redan hade tagit del av platsen sedan tidigare genom andra sammanhang, medan andra deltagare kom dit för första gången. De olika referensramarna framkom vid första tillfället vid diskussioner av deltagarnas dåvarande relation till Södergården sedan tidigare.

De som kom till platsen för första gången beskrev platsen i termer som går förenligt med *förmedlad insideness*, då de gått förbi eller hörts talat om platsen och fått ett gott intryck. De som tagit del av platsen på annat sätt sedan tidigare hade en *deltagande insideness* då de var medvetna om de sammanhang de själva varit med om och vissa grundläggande saker om Södergården. Genom övningen intryckslappen och flera diskussioner vid första tillfället så fick de som hade en *förmedlad insideness* en *deltagande insideness* då de alla fick gå runt i byggnaden, lära sig av mig och diskutera med varandra.

I kursutvärderingen fick deltagarna beskriva om deras bild av Södergården förändrats under kursens gång. Svaren varierade, men flera uttryckte att deras relation till platsen hade fördjupats. Två deltagare beskrev att deras grundläggande bild av Södergården inte hade förändrats, men att de efter kursen kände sig mer delaktiga i huset och hade lärt känna både platsens historia och dess olika miljöer mer i detalj. Detta kan förstås som att dessa deltagare övergick från en *deltagande insideness* till en *engagerad insideness* genom en ökad kunskap om och närhet till platsen.

Andra deltagare beskrev att de fått en mer positiv bild av Södergården än tidigare, medan några inte hade någon tidigare relation till platsen alls. Flera hade haft en god bild av platsen innan utifrån andras beskrivningar eller deras intryck från hemsidan/sociala medier. För dessa deltagare verkar kursen ha fungerat som en första introduktion till Södergården, vilket bidrog till att skapa ett intresse för att återvända och utforska platsen vidare. En deltagare uttryckte exempelvis att den efter kursen ville spendera mer tid på Södergården. Detta tyder på att dessa deltagare gick från en antingen en *objektiv outsidersness* eller *förmedlad insideness* till en *deltagande insideness* då kursen inte bara gav kunskap om platsen, utan också bidrog till att deltagarna utvecklade en starkare relation till den.

Detta visar på hur det är möjligt i praktiken att bygga/stärka upplevelsen av att vara *insider* (och därmed vara en del av en gemenskap) genom tid, möten, relationer, strukturer och historia i relation till en plats. En avgörande faktor för att denna utveckling inom gruppen kunde ske var hur deltagarnas *sociala kapital* på Södergården stärktes genom mötet med andra deltagare, mig som kursledare och mötet med andra på Södergården genom boksläppet. Det gav hälsofrämjande effekter i mån av större självförtroende i skapandet hos dem som inledningsvis upplevde sig osäkra inom det kreativa fältet, det gav deltagarna nya sociala band, framför allt mellan generationsgränserna.

Sammanfattningsvis påvisar projektet att skapa tillsammans kring en plats kan tillföra en upplevelse av gemenskap och innanförskap. Detta möjliggörs genom värdegemenskap, arbetsgemenskap och horisontsammansmältning i mån om stor möjlighet till diskussioner i grupp och att arbeta mot ett gemensamt mål, men samtidigt ha möjlighet att ta sin egen roll i projektet och ge utrymmen för olikheter.

Pedagogisk reflektion

Detta projekt har gett mig flera insikter inom konst- och hantverkspedagogik. Framför allt märkte jag hur mycket och hur avgörande det förberedande arbetet är inför att hålla en kurs. Dels uppmärksammade jag vikten av mycket och god planering. Exempelvis att det är bättre att planera in mer än förväntad tid åt arbetet än vad en själv som pedagog förväntar sig att ett arbete tar. Detta då deltagare har olika arbetstempo samt att sjukdomsfall och yttre omständigheter kan ske.

Jag uppmärksammade aspekter av att hålla en kurs som jag inte hade haft i åtanke lika starkt innan projektarbetet, exempelvis vikten av att kunna beskriva och övertyga om sin idé till en kurs, göra kursupplägg, registrera kurser, få dit deltagare och materialframställning.

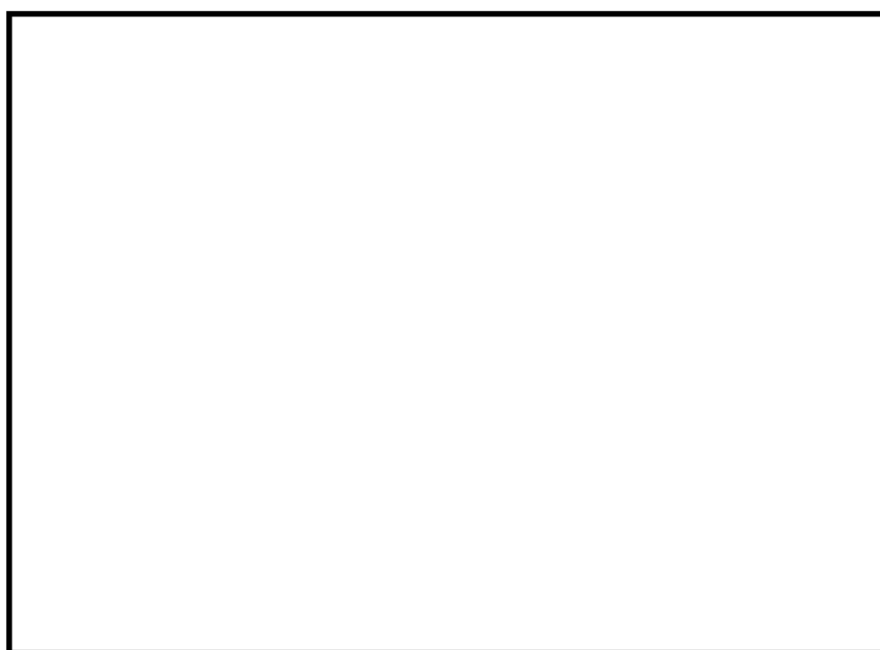
Jag har även observerat på vilket sätt som teorin vi haft längs programmets gång blir applicerbar i en verklig miljö. Framför allt när det kommer till socialpedagogik och gruppmetoder.

Slutord

Detta projekt har fått mig att se hur kreativitet, tillhörighet och relationer kan byggas genom gemensamt skapande. Hur man kan finna många nya oväntade saker hos en plats om man låter sig faktiskt vara i den, istället för att som många gör, lätt passera förbi. Hur en plats inte bara är en plats i en fysisk dimension, utan en plats är där människor möts, delar minnen och möter nya perspektiv.

Intryckslapp!

Södergården är en hemgård grundad i början av 1900-talet för att skapa gemenskap i ett Stockholm präglad av fattigdom och trångboddhet. Idag är den fortfarande en öppen mötesplats där människor i olika åldrar och bakgrunder kan skapa, lära sig och mötas. Vad tror du har hänt här genom tiden? Vad fångar din uppmärksamhet idag? Titta omkring dig - lägg märke till det du ser, hör, känner, luktar (kanske till och med smakar!). Skriv enkelt eller skissa det du upptäcker, eller ta en bild! Ta gärna flera lappar om du vill - du behöver inte begränsa dig till ett intryck.

Boken om Majs hus!

Majs hus är en speciell plats där många saker hänt genom åren. Vad har du för minnen från huset? Vad tror du har hänt här genom tiden? Vad fångar din uppmärksamhet idag? Titta dig omkring - lägg märke till det du ser, hör, känner, luktar (kanske till och med smakar!).

Ta en sida (ett A5) och skriv en text om en händelse/intryck från mormors hus och illustrera denna text med collage, pennor eller akvarell! Tillsammans skapar vi en bok om Mormors hus!

Bilaga 3. Bilder från test-workshoppen.

Bilaga 4. Böcker för teknik samt min egen bok som stöd/exempel.

SÖDERGÅRDEN
BERÄTTAR
 - illustration, text
 och gemenskap

För dig som vill upptäcka Södergården eller dig som redan vet mycket om oss finns nu en rolig och kreativ kortkurs. Vi hämtar inspiration i huset, historien, hos människorna eller kanske i en vacker detalj. Du får möjlighet att vara kreativ genom text och illustration i flera olika tekniker med handledning av Stina Pedersen.

Tisdagar och torsdagar
 27 & 29 januari, 3 & 5 februari, samt ytterligare ett tillfälle senare som bestäms av ledaren
 kl 10.00-12.30
 5 gånger, start v 5
 Stina Pedersen
 Avgiftsfritt
 Anmälan till Södergården, info@sodergarden.org
 eller 08-643 66 89

Bilaga 5. Affischen till kursen.

Bilaga 6. Klassrummet, bordsplaceringen.

Referenslista

Cederlund, C & Berglund, S. A. (2017). *Socialpedagogik – pedagogiskt socialt arbete*. Liber AB.

Grönvold, L. (2015). *Platskänsla och platsers karaktär* [C-uppsats, Örebro universitet]. DiVA. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:842188/FULLTEXT01.pdf>

Gadamer, H.G. (1997). *Sanning och metod*. Bokförlaget Daidalos.

Sundin, S. (1986). *Södergården: Sveriges andra hemgård 1916 –1986*. RSFH:s Förlag i Stockholm.

Södergården. "Om oss", 7 april 2026. <https://sodergarden.org/om-oss-2/>